

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA NAČIN FUNKCIONISANJA PORODICE

mr.sc. Sanela Pekić¹

Almina Šatrović, dipl.scr.²

Asocijacija socijalnih radnika Kantona Sarajevo

Apstrakt

Ciljevi: Asocijacija socijalnih radnika Kantona Sarajevo je provela istraživanje kojim se nastojalo utvrditi na koji način je pandemija COVID-19 utjecala na funkcionisanje porodice.

Metode: Za potrebe istraživanja kreiran je online anketni upitnik koji je ispitivao: ekonomsku stabilnost porodice, funkcionisanje porodice, korištenje interneta, gubitke članova porodice i bliskih osoba, te načine nošenja sa stresnim situacijama. Da bi se dobila potpunija slika obavljen je strukturirani intervju. Anketu je ispunilo 386 ispitanika/ca, a intervju je obavljen sa 24 ispitanika/ce

Rezultati: Porodice su se prilično dobro prilagodile datim uslovima, iako je oko 40% ispitanika/ca imalo gubitke članova porodice i bliskih osoba usljed COVID-19, a njih 43,8% navodi da ima lošije prihode u odnosu na period prije pandemije.

Gotovo 25% ispitanika/ca nije bilo zadovoljno načinom na koji su se nosili sa izazovima. U odnosu na period prije pandemije 22,5% ispitanika/ca je istaklo da su više koristili tablete za smirenje.

Većina ispitanika/ca nije tražila pomoć kako bi se nosila sa novonastalom situacijom, a oni koji su potražili pomoć, to su učinili online i u privatnim savjetovalištim.

Rad od kuće i online nastava su značajno utjecali na funkcionisanje porodice. Malo više od 50% ispitanika/ca su svoj posao obavljali online.

Zaključci: Pandemija je utjecala na način funkcionisanja porodice.

Iako je korištenje interneta u toku pandemije doprinijelo osjećaju povezanosti sa bliskim osobama i omogućilo da se poslovi i nastava realiziraju u određenom obimu, da bi se spriječile negativne posljedice potrebno je kontrolisati vrijeme i sadržaje koji se koriste.

Ispitanici ne prepoznaju da im je potrebna pomoć u zaštiti mentalnog zdravlja, a i kada to prepoznaju pokazuju nepovjerenje prema sistemu psiho-socijalne zaštite i pomoć traže na društvenim mrežama i u privatnim savjetovalištim. *Potrebno je normalizirati traženje podrške od stručnjaka, razvijati nove i graditi povjerenje građana u postojeće servise psiho-socijalne zaštite.*

Ključne riječi: pandemija, porodica, internet, COVID-19

Uvod

U prvom valu pandemije COVID-19, socijalna izolacija, zatvaranje škola, izolacija odraslih i djece i nestabilnost zaposlenja doprinijeli su stvaranju osjećaja neizvjesnosti s kojim su se članovi porodice morali suočiti.

---

¹ sanela@link.ba

² satrovicalmina@gmail.com

Bolest izazvana novim koronavirusom je zaključkom Vlade Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) od 31. januara 2020. godine proglašena zaraznom bolešću čije je sprječavanje i suzbijanje od interesa za FBiH. Svjetska zdravstvena organizacija proglasila je pandemiju COVID-19 11. marta 2020. godine, nakon što se virus proširio u više od 100 zemalja, što znači da je ovo zarazna bolest od javnog međunarodnog značaja koja zahtjeva angažman cijele svjetske zajednice. Vlada FBiH 16. marta 2020. godine proglasila je stanje nesreće zbog pojave koronavirusa na području FBiH koje je završeno 31. maja 2020. godine. Međutim, Federalni štab civilne zaštite i Krizni štab Federalnog ministarstva zdravstva bili su zaduženi da i dalje prate i procjenjuju stanje epidemiološke situacije na području FBiH i na osnovu toga utvrđuju mjere i aktivnosti na sprečavanju širenja koronavirusa. S tim u vezi, Federalno ministarstvo zdravstva donijelo je naredbu o proglašenju epidemije zarazne bolesti COVID-19 za teritorij FBiH koja je stupila na snagu 17. jula 2020. godine.

Asocijacija socijalnih radnika Kantona Sarajevo je provela istraživanje kojim se nastojalo utvrditi na koji način je pandemija COVID-19 utjecala na funkcionisanje porodice. Da li su izazovi za porodicu bili veći od kapaciteta koje porodice posjeduju? Na koji način su se porodice nosile sa izazovima usljed pandemije COVID-19? Kako su moderne tehnologije i internet utjecali na porodičnu dinamiku za vrijeme socijalne izolacije?

Istraživanje je provedeno u periodu od 27.04.2021. do 06.05.2021. godine. Korištena je online anketa koju je ispunilo 386 ispitanika/ca i obavljen je strukturirani intervju sa 24 ispitanika/ce.

I u anketi i u intervjuu je učestvovalo više osoba ženskog spola, starosti između 30 i 40 godina koje žive s bračnim partnerom i imaju dvoje djece.

Kada je u pitanju stepen obrazovanja, najviše ispitanika/ca je visokoobrazovano. Iako je ispitanika/ca bilo iz cijele Bosne i Hercegovine i inostranstva, najviše ih je bilo iz Kantona Sarajevo, odnosno iz urbanog okruženja - 251 ispitanik/ca.

Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno u periodu od 27.04.2021. do 06.05.2021. godine. Korištena je online anketa.

Za potrebe istraživanja kreiran je anketni upitnik koji je ispitivao slijedeće segmente: sociodemografske karakteristike, utjecaj pandemije na ekonomsku stabilnost porodice, funkcionisanje porodice za vrijeme pandemije, korištenje interneta za online nastavu, obavljanje posla i u slobodno vrijeme, gubici članova porodice i bliskih osoba za vrijeme pandemije i načini nošenja sa stresnim situacijama.

Da bi se dobila potpunija slika o tome kako su porodice provodile vrijeme i kako je pandemija utjecala na način funkcionisanja porodice obavljen je strukturirani intervju.

Anketu je ispunilo 386 ispitanika/ca, a intervju je obavljen sa 24 ispitanika/ce

I u anketi i u intervjuu je učestvovalo skoro 90% osoba ženskog spola. Skoro 80% ispitanika/ca je bilo starosti između 30 i 40 godina koje žive s bračnim partnerom i imaju dvoje djece.

Kada je u pitanju stepen obrazovanja, najviše ispitanika/ca je visokoobrazovano, i to 74% ispitanika/ca koji su ispunjavali anketu i 55% ispitanika/ca koji su učestvovali u intervjuu. Iako je ispitanika/ca bilo iz cijele Bosne i Hercegovine i inostranstva, iz Sarajeva, odnosno iz urbanog okruženja ih je bilo 65%.

Značajni rezultati istraživanja

Ekonomska stabilnost

Iako je polovina ispitanika/ca istakla da pandemija nije utjecala na ekonomsku stabilnost njihove porodice, ne smije se zanemariti da **43,8% ispitanika/ca navodi da ima lošije prihode u odnosu na period prije pandemije**. Bolje prihode u odnosu na period prije pandemije ostvaruje 6% ispitanika/ca.

Gotovo **30% ispitanika izjavljuje da nije zadovoljno ekonomskom stabilnošću porodice**, a 28,8% nije ni zadovoljno ni nezadovoljno.

Iz navedenih pokazatelja vidljivo je da je **pandemija utjecala na ekonomsku stabilnost** velikog broja porodica. Pri tome treba imati na umu da su ispitanici/ce uglavnom sa visokom stručnom spremom.

Gubici tokom pandemije

Na osnovu rezultata istraživanja vidljivo je da je **oko 40% ispitanika/ca imalo gubitke** članova porodice i bliskih osoba usljed COVID-19. Imajući u vidu činjenicu da su se gubici desili brzo i neočekivano ne treba zanemariti posljedice po mentalno zdravlje koje će se javiti zbog neprerađenih traumatskih iskustava i nezavršenih procesa tugovanja.

Konflikti

Kada govorimo o odnosima u porodici značajno je istaknuti da je **81% ispitanika naveo da nije bilo više konflikata tokom pandemije u odnosu na raniji period**. Ispitanici/ce su bili posvećeni porodici i jedni drugima za vrijeme zaključavanja što je doprinijelo da se zblize.

- „*Da, zblížili smo se. Otkrili da dosta stvari možemo raditi zajedno, manje idemo u kupovinu. Ne moramo nigdje izaći da bi nam bilo lijepo.*“

Međutim, **20% ispitanika navodi da su se konflikti u porodici povećali**. Razlog može biti strah i stres uzrokovan pandemijom, o čemu su svi ispitanici govorili u intervjuu. Također, povećanju konflikata su mogle doprinijeti i povećane obaveze roditelja prilikom rada od kuće i online nastave, ali i nedostatak ranijih načina nošenja sa stresom, kao i vrijeme provedeno u zatvorenom prostoru.

Korištenje alkohola i tableta

Iako je većina ispitanika/ca navela da tokom pandemije nisu koristili više alkohol i tablete za smirenje, ipak treba istaknuti da **22,5% ispitanika/ca navodi da su više koristili tablete** za smirenje u odnosu na period prije pandemije. Značajno je istaći da su anketu ispunjavale uglavnom **žene koje su visoko obrazovane**.

Zadovoljstvo načinima nošenja sa situacijom

Oko 50% ispitanika/ca navodi da je zadovoljno načinom na koji su se nosili sa gubicima, bolešću, stresom, traumatskim iskustvima. Međutim, treba uzeti u obzir da je blizu **25% ispitanika/ca izjavilo da je nezadovoljno načinom na koji su se suočili sa stresnim situacijama** do kojih je dovela pandemija, dok je njih oko 25% navelo da nisu ni zadovoljni ni nezadovoljni. Nezadovoljstvo načinima nošenja sa situacijom koju je izazvala pandemija je razumljivo ako se uzme u obzir činjenica da pojedinci, porodice i zajednice doživljavaju osjećanja beznađa, očaja, tuge, žalosti i dubokog besmisla usljed pandemije (Levin, 2019).

Ovdje se postavlja pitanje kojim su načinima nošenja sa situacijom ispitanici/ce zadovoljni, odnosno nezadovoljni, što predstavlja jedno od ograničenja tumačenja odgovora na ovo pitanje.

Traženje pomoći

Većina ispitanika/ca nije tražila pomoć kako bi se nosila sa novonastalom situacijom. Međutim, i oni koji su potražili pomoć, to su učinili **online – na Facebooku i forumima, a potom u privatnim savjetovalištim**a. Samo **5 ispitanika/ca je potražilo pomoć u centru za mentalno zdravlje, a jedno u ambulanti**. Pitanje je **koliko smo svjesni da imamo poteškoće za čije rješavanje nam treba stručna pomoć** i koliko postoje **stid ili strah da se zatraži stručna pomoć**? I još jedno značajno pitanje proizlazi iz ovih rezultata koliko vjerujemo javnom u odnosu na privatni sektor.

Prilagodjenost novim uslovima

Kroz anketu se došlo do podataka da su se porodice prilično dobro prilagodile datim uslovima. Ovdje trebamo imati na umu sociodemografske karakteristike ispitanika – visokoobrazovane osobe, zaposlene, iz urbanih sredina. **Samo 26% ispitanika je istaklo da se nisu dobro prilagodili na nove uslove**.

Međutim, intervjui obavljeni sa ispitanicima/ama su dali i drugačije odgovore. Kao što su:

- „*Ispunjena strahom i neizvjesnošću, ne znam s čime se susrećem. Cijelo vrijeme sam radila, pritisak ako dobijem COVID-19 da ne prenesem kući. Djeca zatvorena bez mogućnosti izlaska vani - život u stanu to ne dozvoljava. Sve aktivnosti su se odvijale u stanu. Kupovina namirnica*

za kuću u većoj količini. Početak nastave i korištenje Teams-a online - novo i nepoznanica. Uvođenje policijskog časa i restriktivnih mjera, maski i sredstava za dezinfekciju izraženo utiče na život i mentalno zdravlje ukućana.“

- *„Tokom izolacije je bilo najteže“*
- *„Na početku je bilo ok, kućni poslovi, igra i rad sa djecom, online nastava, ali je vremenom svima postalo neprirodno“*

Uloga interneta u komunikaciji sa širom porodicom i prijateljima

Iako su porodice težile održavanju i razvijanju zdravih porodičnih odnosa, dostupnost interneta je bila od velike važnosti. U nekim slučajevima se pokazalo i kao neadekvatno sredstvo za pristup važnim informacijama.

Tako su na pitanje u intervjuu: „Kako je izgledao jedan dan tokom zaključavanja u Vašoj porodici?“ česti odgovori bili da su se više koristile društvene mreže i internet, kako za obavljanje poslovnih obaveza, online nastave, ali i za svakodnevnu komunikaciju sa širom porodicom, prijateljima.

Jedan od odgovora:

- *„Više su se koristile moderne tehnologije, iako smo mi, kao roditelji, insistirali da skupa provodimo vrijeme“,*

jasno pokazuje da iako su porodice možda bile opredijeljene za zajedničko provođenje vremena u socijalnom „offline“ smislu, u toku zaključavanja i fizičke udaljenosti korištenje interneta je bilo nezaobilazno. Iznenađne promjene u funkcionisanju porodica s djecom, zatvaranje u jedan zajednički prostor sa stalnim strahom od neizvjesnosti pandemije doprinijele su povećanom korištenju interneta.

O tome govori slijedeći odgovor:

- *„Pa više se koristio internet i društvene mreže zbog praćenja i informisanja, kao i obavljanje kućnih poslova.“*

U kontekstu korištenja interneta ne smijemo zaboraviti i online nastavu (kako u vrijeme zaključavanja, tako i poslije). Porodice su bile opterećene sa upoznavanjem novih tehnologija kako bi djeci pružili odgovarajuću podršku. Pored toga, roditelji su izražavali zabrinutost zbog korištenja konkretnih uređaja za pristupanje nastavi. Učesnici/ce su tokom intervjua na pitanje na koji način su provodili svoje vrijeme izjavili:

- *„Online škola i podrška djeci tokom nastave...“*
- *„Početak nastave i korištenje Teams-a online - novo i nepoznanica.“*
- *„Na početku je bilo ok, kućni poslovi, igra i rad sa djecom, online nastava, ali je vremenom svima postalo neprirodno...“*
- *„Uglavnom smo provodili vrijeme igrajući društvene igre i radeći zadatke iz online nastave.“*

Pored navedenih stavova do kojih smo došli putem intervjua, **42,5% ispitanika/ca ankete je na pitanje koliko su zadovoljni organizacijom online nastave izrazilo nezadovoljstvo**, dok je zadovoljstvo izrazilo 25,5% ispitanika.

Provođenje zajedničkog vremena u porodici tokom pandemije

Na početku pandemije su porodice prepoznale priliku za zajedničko provođenja vremena, jer ranije nisu imali vremena za to iz objektivnih razloga. Međutim, kako je vrijeme prolazilo, navodili su da više nemaju energije za to. Mnogi su osjetili pritisak 24-satnog provođenja vremena, jer su ranije bili naviknuti na drugačiji način funkcionisanja.

Pitanje na koje su učesnici/ce u intervjuu odgovarali: „Smatrate li da je pandemija promijenila funkcionisanje Vaše porodice? Ako jeste, na koji način? Kako ste se snašli s tom promjenom?“

Učesnici/ce istraživanja su u intervjuu davali slična razmišljanja i stavove. Jedan od odgovora je bio:

- *„Naučilo se funkcionisati na drugi način (odvijanje nastave online, odvijanje posla supruga više od kuće, te veliki pritisak i stres od COVID-19 i šta učiniti kako se zaštititi da ne zaraziš*

sebe i druge), provođenje kvalitetnog zajedničkog vremena cijele porodice u onome što volimo i što nas ispunjava.“

Diskusija

Pandemija COVID-19 predstavlja novu prijetnju za porodice zbog socijalne izolacije prouzrokovane mjerama fizičke distance, zatvaranja škola, finansijske nesigurnosti i nezaposlenosti, kao i slabog pristupa zdravstvenim i socijalnim uslugama. U istraživanju koje je provedeno u Sjedinjenim Američkim Državama većina roditelja je istakla da su za vrijeme pandemije bili zabrinuti zbog finansija, socijalne izolacije, tuge i usamljenosti što je utjecalo na njihovo roditeljstvo. (Feinberg, M. E., et al. 2021).

Za vrijeme pandemije, veliki broj roditelja je izgubio socijalnu podršku što je moglo utjecati na njihovo mentalno zdravlje. Roditelji su održavali virtualnu povezanost sa drugima; ali su imali osjećaj fizičkog gubitka podrške. Također, roditelji su morali prihvatiti različite uloge i odgovornosti u kući, čemu je doprinio rad od kuće i online nastava. Pravila koja su podrazumijevala socijalnu distancu su doprinijela promjeni kućne rutine zbog čega su roditelji morali mijenjati uobičajeni način funkcionisanja. Roditelji su morali održavati rituale prilagođene novonastaloj situaciji, kako bi održali privid normalnosti. (Harrist, A. W., 2019). Zbog svega navedenog, roditelji su bili suočeni s brojnim izazovima koji su doprinijeli promjeni načina funkcionisanja porodice pod utjecajem pandemije.

Roditelji govore o povećanoj povezanosti između članova nuklearne porodice, što je mogući benefit pandemije (Fegert, M.E. et al., 2020). Međutim, povezanost je oslabila sa osobama izvan domaćinstva zbog mjera socijalne distance.

Kako se fizička distanca između ljudi povećavala, ključno je bilo pronaći načine kako da se održi socijalna povezanost. Nedostatak interpersonalne povezanosti u vezi je sa lošim fizičkim, emocionalnim i mentalnim zdravljem (Baumeister, R. F., Leary, M.R., 1995). Redovni kontakti putem telefona ili interneta sa porodicom, prijateljima i kolegama mogu premostiti prazninu do koje je dovelo socijalno distanciranje.

Brojni alati digitalne tehnologije za društveno povezivanje i poslovanje dostupni su i koriste ih pojedinci u zavisnosti od njihovih specifičnih potreba i zahtjeva. Ispitanici/ce su navele da su za vrijeme zaključavanja internet koristili za komunikaciju sa bliskim osobama, obavljanje posla, praćenje online nastave i u slobodno vrijeme, što je doprinijelo promjeni u funkcionisanju porodice.

Značajno je da su Li, Jiang i Zhai otkrili da je ovisnost o društvenim mrežama pozitivno utjecala na zadovoljstvo životom tokom stresnih životnih događaja, što je u skladu s tvrdnjom Cumiskeyj-a i Hjorth-a da žrtve koriste društvene mreže za obradu traume. Međutim, uprkos ovim blagodatima, jedan od rizika upotrebe društvenih mreža za vrijeme pandemije je potencijal da ta upotreba širi dezinformacije i lažne glasine, da podstiče strah (kao što je to bilo kod ebole) i pogrešno ponašanje, poput korištenja neadekvatne terapije.³

Praktični koraci za zaštitu mentalnog zdravlja u ovim teškim vremenima podrazumijevaju odgovorno korištenje medija i pristupanje informacijama kako bismo zaštitili sebe i bliske osobe (Svjetska zdravstvena organizacija, 2020). Pristup neslužbenim informacijama može doprinijeti stvaranju nepotrebne anksioznosti i panike. (Johal, S. S., 2009).

Rezultati ankete pokazuju da su se porodice prilično dobro prilagodile datim uslovima, što je u skladu sa rezultatima istraživanja Zagorac, A. (2021). u kojem se navodi da se većina (79,6%) učesnika/ca istraživanja složila s izjavom „sveukupno gledano, dobro se prilagođavam drugačijem načinu života“. Ovo je ohrabrujući rezultat koji naznačava uspješno suočavanje i prilagođavanje promjenama načina života i aktivnosti tokom pandemije. S druge strane, postojale su i neke negativne posljedice promjene životnog stila. Više od trećine (35,9%) je iskazalo da su se osjećali pod stresom kad su razmišljali o

---

³<https://www.liebertpub.com/doi/10.1089/CYBER.2020.0284>

tome kako će ispuniti svoje dnevne aktivnosti, a skoro polovina (46%) da su se osjećali frustrirano zbog nemogućnosti učestvovanja u aktivnostima koje su im važne.

Rezultati našeg istraživanja su u skladu sa istraživanjem koje je provela KJU „Porodično savjetovništvo Sarajevo“ u kojem se 81,8% ispitanika ne slaže sa tvrdnjom da su svađe i konflikti u porodici češće, a 77,3% ispitanika izjavljuje da teškoće u komunikaciji nisu veće. U ovakvom stresnom periodu podrška i razumijevanje među članovima porodice je od velike važnosti. Stabilna porodica i otvorena komunikacija su protektivni faktori od utjecaja vanjskih nepovoljnih faktora, tako da su ovi podaci ohrabrujući.

Međutim, i pored velikog broja porodica koje su se dobro prilagodile promjenama koje je donijela pandemija COVID-19, činjenica je da su stres, strah i neizvjesnost uzeli svoj danak kada je u pitanju mentalno zdravlje građana. U našem istraživanju ispitanici/ce su naveli da je došlo do povećane upotrebe tableta za smirenje u odnosu na period prije pandemije. Moguće je da je bilo više muških ispitanika imali bismo drugačije pokazatelje kad je u pitanju pijenje alkohola u odnosu na period prije pandemije. Istraživanja provedena u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi, također, pokazuju da je za vrijeme zaključavanja došlo do povećanog konzumiranja alkohola i promjene obrasca pijenja alkohola, kako među ženama, tako i među muškarcima. (Barbosa, J. et al., 2020; Currie, C.L., 2021).

I pored evidentne potrebe za podrškom u prevladavanju izazova koje je pred porodice stavila pandemija, ispitanici/ce su u našem istraživanju naveli da nisu tražili stručnu pomoć, a i kad jesu, do pomoći su pokušali doći preko društvenih mreža i privatnih savjetovništva. Činjenica je da ne možemo biti sigurni u profesionalnost osoba koje se na socijalnim mrežama predstavljaju kao stručnjaci, ali veliki broj osoba se iz, vjerovatno, straha, stresa, osjećaja bespomoćnosti i neizvjesnosti oslonio na njih.

Na nama stručnjacima je da nastavimo podržavati porodice, njeno funkcionisanje kroz osvještavanje o značaju kvalitetne brige, provođenju slobodnog vremena, komunikacije sa članovima porodice kao i traženju podrške od stručnjaka koji im tu podršku mogu i pružiti. Porodice su doživjele velike promjene, traume i potrebna im je podrška, sada više nego ikad. Stručnjaci iz oblasti psiho-socijalne zaštite trebaju osmisliti način pružanja podrške u vezi sa posljedicama pandemije. Također, stručnjaci se trebaju više obučavati za korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za pružanje pomoći porodicama i drugim korisnicima.

Ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja

- Uzorak se sastojao većinom od ženskih ispitanica što je svakako utjecalo na dobijene rezultate istraživanja. S obzirom da istraživanjem nije obuhvaćen dovoljan broj muških ispitanika, u buduća istraživanja bi se trebao uključiti veći broj muških ispitanika, u obimu koji odražavao stanje u populaciji.
- Metoda online prikupljanja podataka ima svoja ograničenja, jer je teško doći do populacije koja ne koristi moderne tehnologije i društvene mreže, posebno osobe slabijeg socio-ekonomskog statusa.
- Uzorak su sačinjavale visokoobrazovane zaposlene osobe, što ne daje realnu sliku stanja u društvu kada je u pitanju utjecaj pandemije na način funkcionisanja porodice.
- Učesnici su davali socijalno poželjne odgovore u online anketi na pitanja koja se odnose na funkcionisanje porodice, za razliku od ispitanika/ca s kojima je obavljen intervju koji su mnogo realnije sagledali sliku načina na koji su njihove porodice funkcionisale za vrijeme pandemije.

Zaključna razmatranja

Činjenica je da je pandemija doprinijela promijenjenom načinu funkcionisanja porodice. Neke promjene koje su nastale su pozitivne, kao što je shvatanje važnosti provođenja kvalitetnog zajedničkog vremena, pružanje podrške i otvorena komunikacija između članova porodice. S druge strane, na površinu su izašle poteškoće u načinima nošenja sa novim situacijama, nedovoljna osviještenost o postojanju potrebe za zaštitom mentalnog zdravlja članova porodice usljed gubitka bliskih osoba i drugih traumatskih događaja izazvanih pandemijom, kao i neprepoznavanje resursa u zajednici gdje se može potražiti i dobiti pomoć.

Iz rezultata istraživanja je vidljivo da je pandemija utjecala na ekonomsku stabilnost velikog broja porodica, što se također moglo odraziti na mentalno zdravlje i osjećaj sigurnosti učesnika/ca istraživanja. Pri tome treba imati na umu da su ispitanici/ce uglavnom sa visokom stručnom spremom. Za uspostavljanje ekonomske stabilnosti porodica neophodan je angažman cjelokupne društvene zajednice.

Iako je korištenje interneta u toku pandemije doprinijelo osjećaju povezanosti sa bliskim osobama i omogućilo da se poslovi i nastava realiziraju u određenom obimu, prekomjerno korištenje interneta može dovesti do ovisničkog ponašanja djece, mladih, pa i porodica. Također, neophodno je voditi računa o bezbjednosti na internetu, te koristiti provjerene izvore informacija. Da bi se spriječile negativne posljedice korištenja interneta potrebno je kontrolisati vrijeme koje se provede na internetu i sadržaje koji se koriste.

Rezultati ankete pokazuju da su se porodice prilično dobro prilagodile datim uslovima. Međutim, značajan broj ispitanika/ca navodi da su koristili tablete za smirenje više nego prije pandemije COVID-19. Navedeno predstavlja zabrinjavajući podatak imajući u vidu činjenicu da ispitanici/ce smatraju da su se dobro prilagodili novonastaloj situaciji.

Ovo istraživanje je pokazalo da ispitanici ne prepoznaju da im je potrebna pomoć u zaštiti mentalnog zdravlja, a i kada prepoznaju da im je neophodna stručna pomoć pokazuju nepovjerenje prema sistemu psiho-socijalne zaštite i pomoć traže na društvenim mrežama i u privatnim savjetovalištim. Iz navedenog se može zaključiti da je nužno normalizirati traženje podrške od stručnjaka i graditi povjerenje građana u postojeće servise kako bi se očuvalo mentalno zdravlje.

Da bi se odgovorilo na potrebe građana neophodno je ponuditi kontinuiranu podršku pojedincima i porodicama kroz različite online usluge zaštite mentalnog zdravlja i savjetovanja u oblasti socijalne zaštite. Trenutno postoji mali broj priznatih stručnjaka koji mogu adekvatno odgovoriti na potrebe osoba koje im se obraćaju za pomoć online. Stoga je potrebno razvijati usluge pružanja psiho-socijalne podrške kroz edukacije stručnjaka za korištenje novih tehnika i metoda rada sa korisnicima u online okruženju. Već su se počele razvijati online platforme za podršku, ali taj pristup treba biti sistemski riješen uz prisustvo stručnjaka iz oblasti socijalne zaštite. Novo normalno zahtijeva i nove usluge, znanja, prakse, metode, kako u offline, tako i u online prostoru pružanje psiho-socijalne podrške.

Literatura

Barbosa, C., Cowell, A. J., Dowd, W. N. (2020). *Alcohol Consumption in Response to COVID-19 Pandemic in United States*. Journal of Addiction Medicine. Online ahead of print. doi: 10.1097/ADM.0000000000000767.

Baumeister, R. F. and Leary, M. R. (1995). *The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation*. Psychological Bulletin, 117, 497–529.

Currie, C. L. (2021). *Adult PTSD symptoms and substance use during Wave 1 of the COVID-19 pandemic*. Addict Behav Rep; 13:100341. doi: 10.1016/j.abrep.2021.100341.

Drouin M., McDaniel B. T., Pater J., Toscos T., (2020). *How Parents and Their Children Used Social Media and Technology at the Beginning of the COVID-19 Pandemic and Associations with Anxiety*. Published online. <https://www.liebertpub.com/doi/10.1089/CYBER.2020.0284>

Gadermann, A. C., Thomson, K.C., Richardson, C. G., et al. (2021). *Examining the impacts of COVID-19 pandemic on family mental health in Canada: findings from a national cross-sectional study*. BMJ Open; 11:e042871. doi:10.1136/bmjopen-2020-042871.

Feinberg, M. E., Mogle, J. A., Lee, J., Tornello, S. L., et al. (2021). *Impact of the COVID-19 Pandemic on Parent, Child and Family Functioning*. Family Process, Vol. X, No. X. doi: 10.1111/famp.12649.

Harrist, A. W., Henry, C. S., Liu, C., Morris, A. S. (2019). *Family resilience: The power of rituals and routines in family adaptive systems*. In Fiese, B. H., Celano, M., Deater-Deckard, K., Jouriles, E. N., Whisman, M. A. (Eds.), *APA handbook of contemporary family psychology: Foundations, methods, and contemporary issues across the lifespan* (pp. 223–239). <http://dx.doi.org/10.1037/0000099-013>.

Johal, S. S. (2009). *Psychosocial impacts of quarantine during disease outbreaks and interventions that may help to relieve strain*. The New Zealand Medical Journal, 122(1296), 47–

Levin, J. (2019). *Mental health care for survivors and healthcare workers in the aftermath of an outbreak*. In: D. Huremović (Ed). *Psychiatry of Pandemics* (pp. 127–141). Cham, Switzerland: Springer

Pennycook G., McPhetres J., Zhang J., Lu J. G., Rand D.G., (2020). *Fighting COVID-19 Misinformation on Social Media: Experimental Evidence for a Scalable Accuracy-Nudge Intervention*. Published online. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32603243/>

Resolution adopted by the Human Rights Council on 1 July 2016, 32/13., *The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet*. Published online. [Human Rights Council resolution on the promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet \(2016\) - ICNL](#)

Usher, K., Durkin, J., Bhullar, N. (2020). *The COVID-19 Pandemic and Mental Health Impacts*. International Journal of Mental Health Nursing, 29, 315-318. doi: 10.1111/inm.12726.

Zagorac, A. (2021). *Izveštaj o rezultatima istraživanja o utjecaju pandemije COVID-19 na porodični život i psihičko zdravlje odraslih u Kantonu Sarajevo*. Sarajevo: KJU Porodično savjetovalište Sarajevo.

THE INFLUENCE OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE FAMILY FUNCTIONING

Abstract

Objectives: The Association of Social Workers of Sarajevo Canton conducted a study that sought to determine how the COVID-19 pandemic affected the functioning of the family.

Methods: For the purposes of the research, an online survey questionnaire was created that examined: the economic stability of the family, the functioning of the family, the use of the Internet, the loss of family members and loved ones, and ways of dealing with stressful situations. In order to get a more complete picture, a structured interview was conducted. The survey was completed by 386 respondents, and the interview was conducted with 24 respondents.

Results: Families adapted quite well to the given conditions, although about 40% of respondents had losses of family members and relatives due to COVID-19, and 43.8% of them stated that they had lower incomes compared to the period before the pandemic.

Almost 25% of respondents were dissatisfied with the way they coped with the challenges. Compared to the period before the pandemic, 22.5% of respondents indicated that they used tranquilizers more.

Most respondents did not seek help to cope with the new situation, and those who sought help did so online and in private counseling centers.

Work from home and online classes have significantly affected the functioning of the family. Slightly more than 50% of respondents did their job online.

Conclusions: The pandemic affected the way the family functioned.

Although the use of the Internet during a pandemic has contributed to a sense of connection with loved ones and allowed work and teaching to be realized to a certain extent, in order to prevent negative consequences it is necessary to control the time and content used.

Respondents do not recognize that they need help in mental health care, and even when they do, they show distrust of the psycho-social protection system and seek help on social networks and in private counseling centers. It is necessary to normalize the search for support from experts and build citizens' trust in existing psycho-social protection services as well as develop new ones.

Key words: pandemic, family, internet, coronavirus